INTERNATIONAL JOURNAL OF SCIENTIFIC RESEARCHERS
ISSN: 3030-332X Impact factor: 9,493 Volume 17, issue 1, Aprel 2026
https://wordlyknowledge.uz/index.php/IJSR worldly knowledge
Index: google scholar, research gate, research bib, zenodo, open aire.
https://scholar.google.com/scholar?hl=ru&as_sdt=0%2C5&q=wosjournals.com&btnG
https://www.researchgate.net/profile/Worldly-Knowledge
https://journalseeker.researchbib.com/view/issn/3030-332X

PUL BOZORIDAGI MUVOZANAT: NAZARIY ASOSLAR VA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR

Urunbayeva Yulduz Pirnazarovna
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti
Iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
ulduzurunbaeva75@gmail.com
Karimova Jasmina Umar qizi,
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti talabasi
jasminakarimova1809@gmail.com

Annotatsiya

Ushbu maqolada pul bozoridagi muvozanatning nazariy asoslari va uning iqtisodiy tizimdagi o‘rni tahlil qilingan. Pulga bo‘lgan talab va taklif o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlik hamda foiz stavkalarining shakllanish mexanizmi yoritilgan. Shuningdek, zamonaviy iqtisodiyotda pul bozori muvozanatiga ta’sir etuvchi innovatsion omillar tahlil etilgan.

Kalit so‘zlar

pul bozori, pulga talab, pul taklifi, foiz stavkasi, monetar siyosat, muvozanat

Abstract

This article analyzes the theoretical foundations of money market equilibrium and its role in the economic system. It examines the relationship between money demand and supply, as well as the mechanism of interest rate formation. Additionally, the study highlights modern innovative factors influencing money market equilibrium in contemporary economies.

Keywords

money market, money demand, money supply, interest rate, monetary policy, equilibrium

Аннотация

В данной статье анализируются теоретические основы равновесия денежного рынка и его роль в экономической системе. Рассматривается взаимосвязь между спросом и предложением денег, а также механизм формирования процентных ставок. Кроме того, исследуются современные факторы, влияющие на равновесие денежного рынка.

Ключевые слова

денежный рынок, спрос на деньги, предложение денег, процентная ставка, монетарная политика, равновесие

KIRISH

Pul bozori zamonaviy makroiqtisodiy tizimning ajralmas qismi bo‘lib, unda iqtisodiy subyektlar o‘rtasida likvid mablag‘larning taqsimlanishi va ulardan foydalanish jarayonlari amalga oshiriladi. Pul bozoridagi muvozanat tushunchasi pulga bo‘lgan talab va taklif o‘rtasidagi o‘zaro tenglikni ifodalaydi hamda bu tenglik iqtisodiy barqarorlikning muhim sharti sifatida namoyon bo‘ladi. Iqtisodiyotda pul massasi hajmi, foiz stavkalari darajasi va investitsion faollik o‘rtasidagi bog‘liqlik aynan pul bozori orqali shakllanadi.

Mazkur mavzuning dolzarbligi shundaki, bugungi globallashuv va raqamli iqtisodiyot sharoitida pulga bo‘lgan talabning tabiati o‘zgarib bormoqda. Elektron to‘lov tizimlari, moliyaviy texnologiyalar va xalqaro kapital oqimlari pul bozori muvozanatiga yangi omillar sifatida kirib kelmoqda. Shu sababli pul bozoridagi muvozanatni nazariy va amaliy jihatdan chuqur o‘rganish iqtisodiy siyosat samaradorligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu maqolaning asosiy maqsadi pul bozoridagi muvozanatning nazariy asoslarini tahlil qilish, unga ta’sir etuvchi omillarni aniqlash va zamonaviy iqtisodiy sharoitda uning o‘ziga xos xususiyatlarini yoritib berishdan iborat. Tadqiqot davomida pulga bo‘lgan talab va taklif modellari, foiz stavkalari mexanizmi hamda monetar siyosat vositalari ilmiy jihatdan asoslab beriladi.

ASOSIY QISM

Pul bozori makroiqtisodiy tizimning markaziy elementlaridan biri bo‘lib, u orqali iqtisodiyotdagi likvidlik darajasi, foiz stavkalari va investitsion faollik o‘zaro uyg‘unlashadi. Pul bozoridagi muvozanat tushunchasi iqtisodiy subyektlarning pulga bo‘lgan talabi va markaziy bank tomonidan taklif etilayotgan pul massasi o‘rtasidagi nisbatni ifodalaydi. Ushbu muvozanatning buzilishi inflyatsiya, deflyatsiya yoki iqtisodiy beqarorlik kabi muammolarga olib kelishi mumkin. Shu sababli pul bozoridagi muvozanatni chuqur ilmiy tahlil qilish zamonaviy iqtisodiyot uchun muhim ahamiyat kasb etadi.

Pulga bo‘lgan talab klassik va keynsiy nazariyalarda turlicha talqin qilinadi. Klassik yondashuvda pul faqat ayirboshlash vositasi sifatida qaraladi va u real sektor ko‘rsatkichlariga sezilarli ta’sir ko‘rsatmaydi. Keynsiy yondashuv esa pulni likvidlikni saqlash vositasi sifatida talqin qilib, foiz stavkasi va daromad darajasi bilan chambarchas bog‘laydi. Aynan shu nuqtai nazardan pulga bo‘lgan talab funksiyasi quyidagi shaklda ifodalanadi:

$$M_d = L(Y, r)$$

Bu yerda (M_d) – pulga bo‘lgan talab, (Y) – milliy daromad, (r) – foiz stavkasi, (L) esa likvidlik preferensiyasi funksiyasidir. Ushbu funksiya shuni ko‘rsatadiki, daromad oshgan sari pulga bo‘lgan talab ortadi, chunki iqtisodiy subyektlar ko‘proq tranzaksiyalar amalga oshiradi. Aksincha, foiz stavkasi oshganda pulni ushlab turish xarajati ortadi va iqtisodiy agentlar aktivlarini foiz keltiruvchi vositalarga yo‘naltirishga harakat qiladi.

Pul taklifi esa asosan markaziy bank tomonidan nazorat qilinadi va u ko‘pincha tashqi omillarga kamroq bog‘liq bo‘lgan ekzogen ko‘rsatkich sifatida qaraladi. Oddiy modelda pul taklifi quyidagicha ifodalanadi:

$$M_s = \bar{M}$$

Bu yerda (M_s) – pul taklifi, $\bar{M}$ esa markaziy bank tomonidan belgilangan pul massasi. Pul taklifining qat’iyligi monetar siyosatning muhim instrumenti bo‘lib, u orqali iqtisodiyotdagi umumiy talab va narxlar darajasiga ta’sir ko‘rsatiladi.

Pul bozoridagi muvozanat ushbu ikki ko‘rsatkich tenglashgan nuqtada yuzaga keladi, ya’ni:

$$M_d = M_s$$

Mazkur tenglik pul bozorida ortiqcha talab yoki ortiqcha taklif mavjud emasligini bildiradi. Agar pulga bo‘lgan talab taklifdan ortib ketsa, foiz stavkalari oshadi va bu investitsiyalarni qisqartiradi. Aksincha, pul taklifi ortiqcha bo‘lsa, foiz stavkalari pasayadi va iqtisodiy faollik rag‘batlantiriladi.

Pul bozoridagi muvozanatni yanada chuqurroq tushunish uchun uni real sektor bilan bog‘liq holda ko‘rib chiqish lozim. IS-LM modeli aynan shu integratsiyani amalga oshiradi. LM egri chizig‘i pul bozoridagi muvozanat nuqtalarini ifodalaydi va u daromad bilan foiz

stavkasi o‘rtasidagi bog‘liqlikni aks ettiradi. LM egri chizig‘ining ijobiy og‘ishli bo‘lishi shuni anglatadiki, daromad oshgan sari pulga bo‘lgan talab ortadi va muvozanatni saqlash uchun foiz stavkalari ham oshishi zarur bo‘ladi.

Zamonaviy iqtisodiyotda pul bozoridagi muvozanatga ta’sir qiluvchi omillar sezilarli darajada kengaygan. Raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi, elektron to‘lov tizimlari va kriptovalyutalarning paydo bo‘lishi pulga bo‘lgan talabning an’anaviy shakllarini o‘zgartirmoqda. Masalan, elektron to‘lov vositalarining keng qo‘llanilishi tranzaksiya uchun zarur bo‘lgan naqd pul hajmini kamaytiradi, bu esa pulga bo‘lgan talab funksiyasining sezgirligini o‘zgartiradi. Shuningdek, inflyatsion kutilmalar ham pul bozoridagi muvozanatga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Agar iqtisodiy subyektlar kelajakda narxlar oshishini kutsa, ular hozirgi vaqtda pulni tezroq sarflashga harakat qiladi. Bu esa pul aylanish tezligini oshiradi va muvozanatni buzadi. Monetar siyosatning ishonchliligi bu jarayonda hal qiluvchi ahamiyatga ega bo‘lib, markaziy bankning mustaqilligi va shaffofligi muvozanatni ta’minlashda muhim rol o‘ynaydi.

Pul bozoridagi muvozanatni ta’minlashda markaziy banklar turli instrumentlardan foydalanadi. Ochiq bozor operatsiyalari, majburiy rezervlar normasi va qayta moliyalash stavkasi orqali pul massasi va foiz stavkalari boshqariladi. Ayniqsa, foiz stavkasi kanali orqali monetar siyosat real sektor bilan bevosita bog‘lanadi. Foiz stavkasining pasaytirilishi investitsiyalarni rag‘batlantiradi, bu esa yalpi talabni oshirib, iqtisodiy o‘sishni ta’minlaydi. Globalizatsiya sharoitida pul bozoridagi muvozanat faqat ichki omillar bilan cheklanib qolmaydi. Kapital harakati erkinligi, valyuta kursining o‘zgaruvchanligi va tashqi iqtisodiy shoklar ham muhim rol o‘ynaydi. Masalan, chet el kapitalining kirib kelishi pul taklifini oshirishi mumkin, bu esa ichki foiz stavkalariga bosim o‘tkazadi. Shu bois ochiq iqtisodiyot sharoitida pul bozoridagi muvozanatni ta’minlash yanada murakkablashadi.

Zamonaviy monetar nazariyalarda pul bozoridagi muvozanat dinamik jarayon sifatida qaraladi. Ya’ni, u faqat statik tenglik emas, balki vaqt o‘tishi bilan o‘zgarib boruvchi holatdir. Bu jarayonda iqtisodiy subyektlarning kutilmalari, axborot oqimi va moliyaviy innovatsiyalar muhim ahamiyatga ega. Ayniqsa, markaziy banklarning inflyatsion targetlash siyosati pul bozoridagi muvozanatni barqarorlashtirishda samarali vosita sifatida namoyon bo‘lmoqda. Pul bozoridagi muvozanatni buzuvchi asosiy omillardan biri likvidlik tuzog‘i hisoblanadi. Bu holatda foiz stavkalari juda past darajada bo‘ladi va monetar siyosatning an’anaviy instrumentlari o‘z samarasini yo‘qotadi. Bunday vaziyatda iqtisodiyotni rag‘batlantirish uchun fiskal siyosat vositalari muhim ahamiyat kasb etadi.

XULOSA

Pul bozoridagi muvozanat iqtisodiy tizimning barqaror ishlashini ta’minlovchi asosiy mexanizmlardan biri hisoblanadi. Pulga bo‘lgan talab va taklif o‘rtasidagi muvozanatning ta’minlanishi foiz stavkalari, investitsiya jarayonlari hamda umumiy iqtisodiy faollik darajasini belgilab beradi. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, daromad darajasi va foiz stavkasi pulga bo‘lgan talabning asosiy determinantlari bo‘lib, ularning o‘zgarishi pul bozoridagi muvozanat holatiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Zamonaviy sharoitda pul bozoridagi muvozanat faqat an’anaviy omillar bilan emas, balki raqamli iqtisodiyot, moliyaviy innovatsiyalar va global kapital oqimlari bilan ham belgilanmoqda. Bu esa monetar siyosatni yuritishda yangi yondashuvlarni talab etadi. Ayniqsa, markaziy banklarning foiz stavkalari, pul massasi va inflyatsion kutilmalarni boshqarishdagi roli yanada ortib bormoqda.

Shu bilan birga, pul bozoridagi muvozanat dinamik xarakterga ega bo‘lib, u doimiy ravishda o‘zgarib turadi. Bu jarayonda iqtisodiy subyektlarning kutilmalari, tashqi iqtisodiy

ISSN: 3030-332X Impact factor: 9,493 Volume 17, issue 1, Aprel 2026
https://wordlyknowledge.uz/index.php/IJSR worldly knowledge
Index:* *google scholar, research gate, research bib, zenodo, open aire.
https://scholar.google.com/scholar?hl=ru&as_sdt=0%2C5&q=wosjournals.com&btnG
https://www.researchgate.net/profile/Worldly-Knowledge
https://journalseeker.researchbib.com/view/issn/3030-332X

shoklar va davlat siyosati muhim o‘rin tutadi. Agar muvozanat buzilsa, inflyatsiya yoki iqtisodiy pasayish kabi salbiy oqibatlar yuzaga kelishi mumkin.

Umuman olganda, pul bozoridagi muvozanat iqtisodiy tizimning barqarorligi uchun zarur shart hisoblanadi. U foiz stavkalari, investitsiyalar va umumiy iqtisodiy faollik o‘rtasidagi murakkab o‘zaro bog‘liqlikni ifodalaydi. Zamonaviy iqtisodiyotda ushbu muvozanatni ta’minlash uchun markaziy banklar moslashuvchan va ilmiy asoslangan siyosat yuritishi zarur. Pulga bo‘lgan talab va taklif o‘rtasidagi nisbatni chuqur tahlil qilish, innovatsion omillarni hisobga olish va global iqtisodiy sharoitlarga moslashish pul bozoridagi muvozanatni samarali boshqarishning asosiy yo‘nalishlari hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mishkin, F. S. (2022). The economics of money, banking, and financial markets (13th ed.). Pearson.
2. Krugman, P., & Wells, R. (2020). Macroeconomics (6th ed.). Worth Publishers.
3. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. (2024). Pul-kredit siyosati to‘g‘risida yillik hisobot. Toshkent.
4. O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi. (2024). Makroiqtisodiy ko‘rsatkichlar to‘plami. Toshkent.